Fig. 1. Ligkapel (s. 4519) og kirke set fra sydøst. KdeFL fot. 1995. - *The mortuary and the church.*

YDING KIRKE

VOER HERRED

Kirken, der er viet *Vor Frue,'* nævnes tidligst 1482[2] med den oplysning, at den ejede mindre skovarealer og jordstykker. Landsbyen er omtalt første gang 1335,[3] mens sognet nævnes 1345.[4] 1524[5] bidrog kirken til Frederik I.s ekstraskat, den såkaldte landehjælp, med 10 mark, det næstmindste beløb i herredet.

Før 1345 tilhørte kirken bispen i Århus, som dette år henlagde den til Voer kloster, der i forvejen havde en del gods i sognet.[6] Ligesom det var tilfældet med kirken i Østbirk, varede denne ordning ved til 1532 (s. 4437). Ved reformationen 1536 blev klosteret og dermed Yding kirke annekteret af kronen. Via lensmanden på Skanderborg bortfæstede kongen tienderne lokalt, hvilken praksis kun sjældent meddeler tiendeholdernes navne; dog nævnes 1572[7] en fru Marine i Såby (i sognet), mens Hans Pedersen i Yding 1617[8] sad inde med kirketienden på menige sognemænds vegne.

Herredsbogen beretter (jfr. Østbirk, s. 4438), at kirken under svenskekrigene ved midten af 1600rne fik »røvet og plyndret« det meste af sit udstyr. Efter krigen medførte statens gæld salg af kirker i stort tal. For Ydings vedkommende skete afhændelsen 1687,[9] da friherre af Juellinge, baron Jens Juel, erhvervede jus patronatus. Uvist hvornår, men bevidnet 1695,[10] kom kirken under Urup (jfr. s. 4438), hvor den blev til Ulrik Christian von Schmidtens ejertid, da godset solgtes på tvangsauktion. 1804 nævnes sogneboerne som ejer,[11] mens kaldsretten med skøde af 28. maj 1810 faldt tilbage til kongen.[12] Kirken overgik til selveje 1. januar 1912.

Sognet er *anneks* til Østbirk, hvilken ordning uden tvivl går tilbage til i hvert fald 1460, da Østbirk kirke blev overdraget Voer kloster (s. 4437).

Møntfund. Ved korets og skibets nedbrydning 1865 blev »af arbejdsfolkene fundet syv forskellige mønter adspredte hver for sig på forskellige steder i den om-

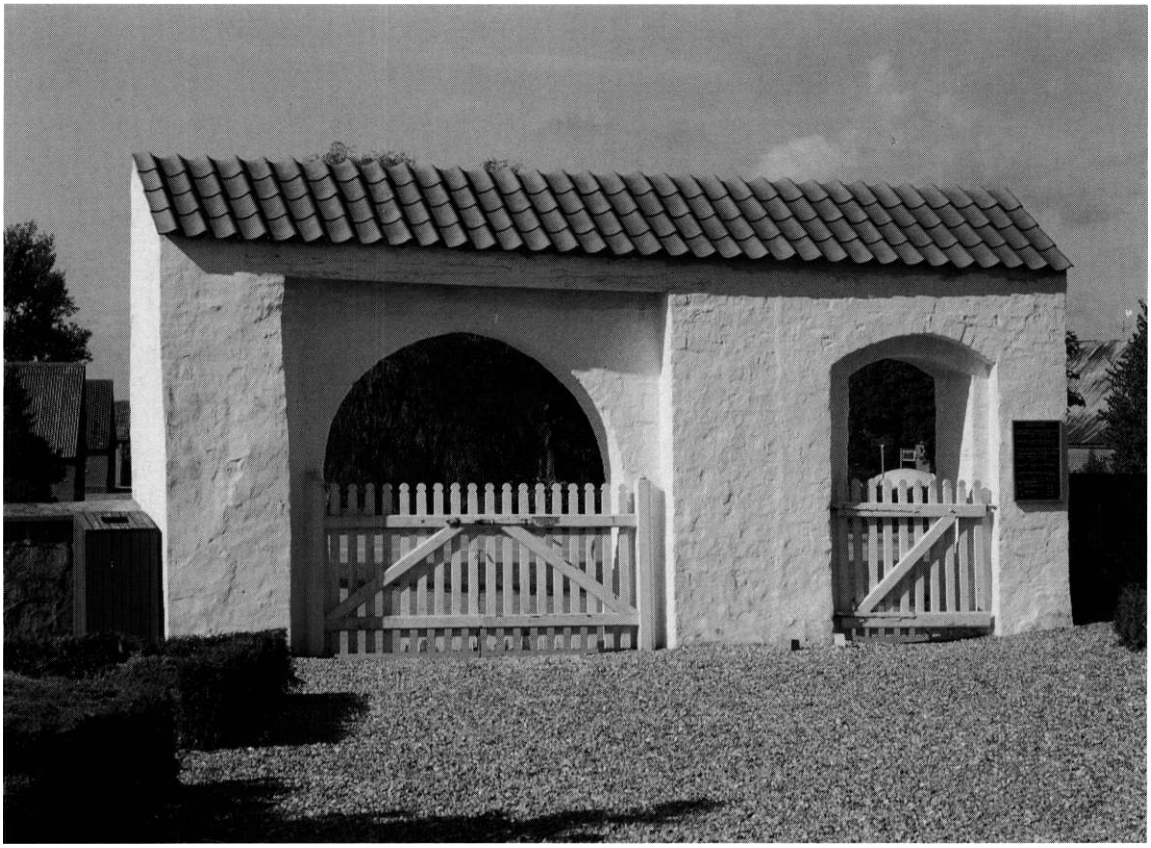

Fig. 2. Kirkegårdsportalen set fra øst (s. 4518). KdeFL fot. 1995. - *The churchyard portal from the beginning of the 16th century seen from the east.*

kastede jord«.[13] Mønterne, hvoraf den ældste er fra kong Abels tid i midten af 1200rne, er registreret i NM i FP. under nr. 265.

Sagn. I Yding som ved flere kirker i omegnen fortælles om dyr, der varsler dødsfald.[14]

1996: Yding sogn indgår i Århus stift og ligger i Gedved kommune, Vejle amtskommune.

Kirken rejser sig på en svag hævning i det højtliggende område øst for Gudenå, hvor landskabet udbreder sig i store, rolige former. Uden for kirkegårdens østre dige falder terrænet kendeligt, før det markant hæver sig og når det skovklædte bakkeland ved Ejer Bavnehøj. Resen nævner,[15] at sognet, ligesom området ved Østbirk, rummer mange gravhøje. Kirken, der er placeret centralt i sognet, ligger mod syd i landsbyens østlige udkant (jfr. fig. 39), hvor den er synlig viden om.

Kirkegården er ret stor, men næppe udvidet. Den *hegnes* af nyligt omsatte stengærder mod syd og øst; på de to andre sider er der »spaltet kamp« med støbt afdækning, som går tilbage til 1912 og følgende år.[13] Diget nævnes første gang 1615,[16] da partier skulle lægges op, hvilket fortsatte i det følgende år; også senere anføres reparationer.

Der er to *indgange,* port i vest og låge i nord, begge steder med hvidmalede stakitfløje. Porten er en teglhængt, *muret portal* (fig. 3), der antagelig er senmiddelalderlig og indeholder indkørsel og fodgængerlåge. Mellem de to afsnit strækker sig på begge sider en lodfuge, hvilken røber, at den eksisterende dobbeltåbning er opført over to omgange. Den spidsbuede port synes at være den ældre del og er på ydersiden falset; indvendig sidder den i en bjælkeoverdækket niche

Fig. 3. Kirkegårdsportal og kirke. KdeFL fot. 1995. - *Churchyard portal and the church seen from the west.*

(fig. 2). Den fladbuede gennemgang for gående er falset på bagsiden og sidder udvendig i et spidsbuet spejl ligesom åbningerne i tårnet. Samtidig med den ovennævnte udbedring af stengærdet i begyndelsen af 1600rne blev der udført to †*riste,* og fløjene blev fornyet med indkøbt træ og gangjern. I 1790erne var både hegn og indgange »næsten øde, så kreaturerne uhindret kan græsse på kirkegården«.[17] 1915[13] anbefalede synet, at der blev anlagt en trappe i skråningen uden for nordre låge, hvis placering reflekterer det forsvundne †våbenhus.

Ligkapellet i sydvestre hjørne er samtidig med og udformet mage til det i Østbirk (s. 4440); Helge Andreassen, Vejle, forestod en tilbygning samtidig med kirkens hovedistandsættelse 1966-68, og 1994-95 ledede Torben Knudsens tegnestue i Horsens en ombygning.

Beplantningen langs digets inderside udgøres af nysatte træer, vekslende poppel og ask, der 1995 har afløst syge elme. Disse kan have været identisk med »en række træer«, som synet 1917[13] ønskede i stedet for gamle popler. Uden for stengærdet står i nord tre store elme, i vest unge ahorn.

I dag er der gruslagt omkring kirken. Efter byggeriet i 1860erne måtte stenbroen her renses og beskrives 1893 som dårlig. Gangen langs kirkens sydside skulle 1910 forlænges til østre hegn, og 1932 tales om regulering på arealet.[13]

BYGNING

Kirkens ældste del er tårnet fra begyndelsen af 1500rne, hvortil slutter sig skib og kor, som er opført 1865 efter nedrivning af de middelalderlige forgæn-

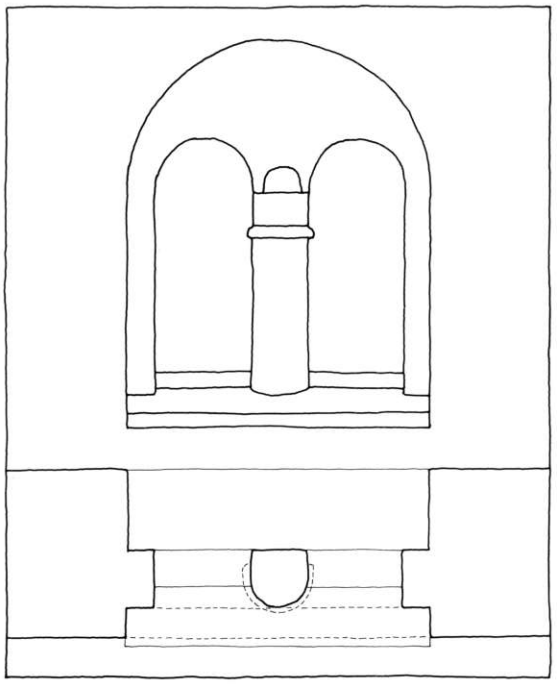

Fig. 4. Glamhul. Principskitse, opstalt og plan 1:40 (s. 4520, jfr. fig. 37). KdeFL 1995. - *Belfry lights of the tower.*

gere. Ved samme lejlighed forsvandt et våbenhus foran norddøren. Orienteringen afviger mod syd med godt 20°.

I dag er det statelige, fire etager høje *tårn* som nævnt kirkens ældste del, mens det førhen stod som en væsentlig yngre tilføjelse til skibet. Det er ved tekniske og stilistiske ejendommeligheder beslægtet med det samtidige tårn ved nabokirken i Østbirk (s. 4442); bl.a. hviler østmuren begge steder på et stort, spidsbuet hvælv, der spænder ud fra nord til syd. På en flere steder synlig syld af marksten er tårnet rejst af munkesten i munkeforbandt; sydfacaden og meget af vestsiden er skalmuret i nyere tid. 1901[13] beordrede synet bomhullerne muret til. Indvendig, hvor oprindeligt murværk ses, er dette færdiggjort med fuger, der er mere ryggede end ridsede.

Tårnrummet fungerer nu som kirkens forhal eller våbenhus og er med en muret væg med dobbeltdør adskilt fra skibet. Adgangen udefra til kirken er ad en rundbuet døråbning i vestmuren, hvor der spores et spidsbuet, formentlig oprindeligt vindue. Før ombygningen i 1860erne stod tårnrummet i direkte sammenhæng med skibet ved den brede, spidsbuede arkade, der aflæses i østsiden. Bag en træskillevæg i syd er der rester af det †krydshvælv med retkantede ribber, der var muret på forlæg i væggene og tidligere overdækkede rummet. Dette har således visuelt og antagelig også funktionelt haft fortrinlig forbindelse med den øvrige kirke.

Adgangen til tårnets øvre stokværk, der siden 1860erne foregår via en trætrappe bag det nævnte skillerum i forhallen, skete tidligere på nordsiden, hvor en udvendig trappe ledte op til en udvendig fladbuet og falset døråbning, hvorfra man bevægede sig videre op over †hvælvingen. Ved kirkens ombygning blev der indsat et vindue i den 58 cm brede åbning, hvis nedre parti tilmuredes. Hver af de to etager, der tilsammen udgør det meget høje mellemstokværk, har mod vest et 58 cm bredt vindue, der udvendig, hvor det øvre er tilmuret, sidder i spidsbuet spejl, indvendig i en 60 cm dyb, fladbuet niche (133 x 115 cm i vægplanet).

I klokkestokværket er der ligesom i Østbirk enkle glamhuller i syd og nord, dobbelte mod

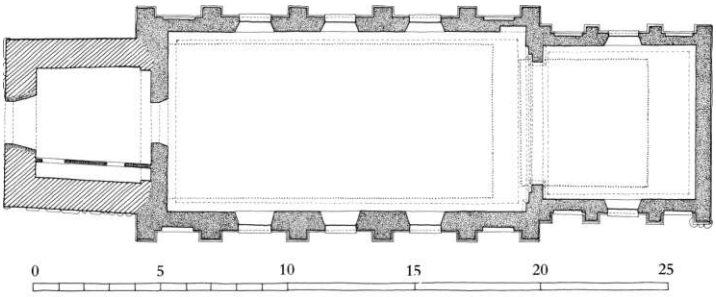

Fig. 5. Grundplan 1:300. Målt og tegnet af KdeFL 1995. Med prikket linie er angivet væggene i det nedrevne kor og skib. - *Ground-plan.*

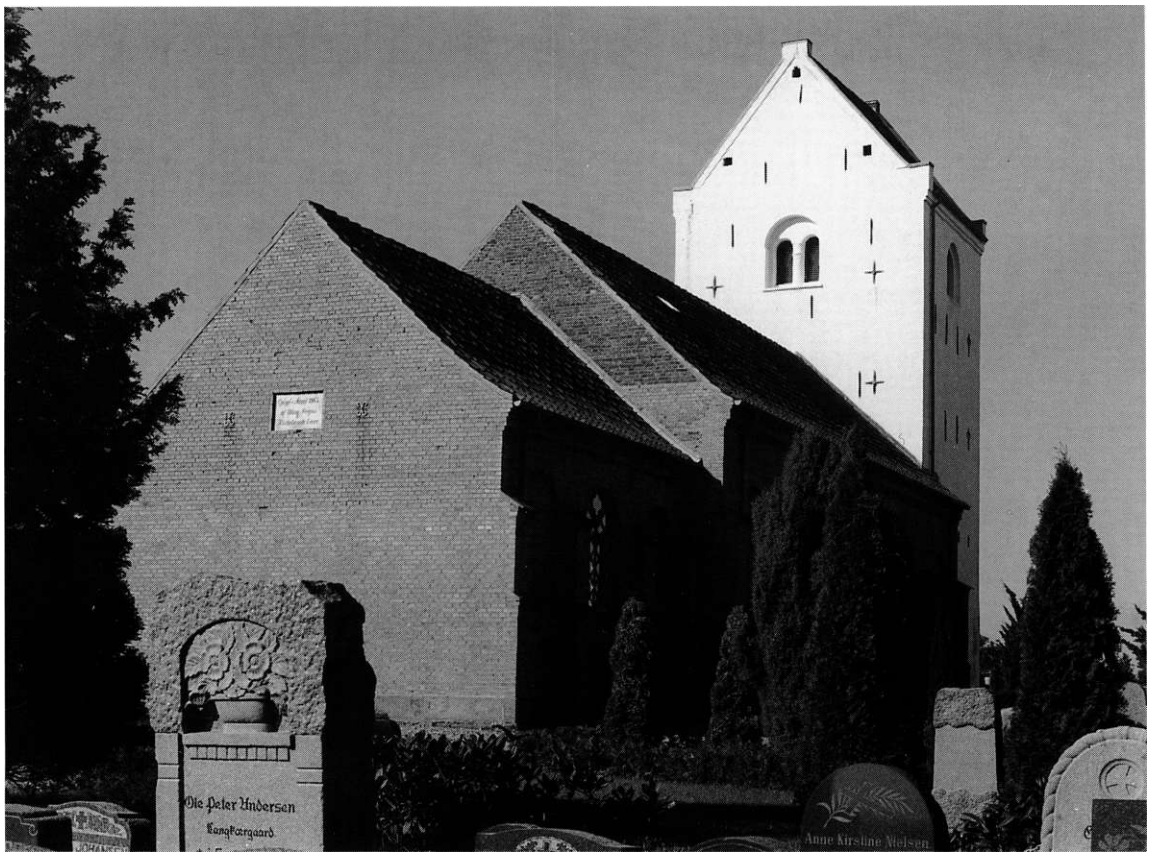

Fig. 6. Kirken set fra nordøst. KdeFL fot. 1995. - *The church seen from the north-east.*

de to andre verdenshjørner. Disse tvedelte, rundbuede åbninger er i facaden placeret i et rundbuet spejl (fig. 4) svarende til den udformning, der er så udbredt i stiftet, og som uden tvivl har forbillede i glamhullerne i tårnet ved domkirken i Århus (s. 236).

De to taggavle med kamme og tinder er muret med små sten og derfor af nyere dato; heller ikke tagstolen er den oprindelige. Østre gavl er glat, mens den vestre prydes med stigende, rundbuede blændinger med fælles bundlinie i niveau med tagfoden. Under gavlfeltet står med jernbogstaver »UCS« for kirkeejeren Ulrik Christian von Schmidten (s. 4517) og årstallet »1800«, der må hentyde til en i øvrigt ikke omtalt istandsættelse, måske en ommuring.

Tårnet er tidligst nævnt år 1700 og var da revnet på tre sider; 1748 meldes stadig om revner, men et par år efter var en reparation i gang.[18] Mens kor og skib, som nedenfor beskrevet, i 1860erne dømtes til nedrivning, fandt synet tårnet »uden behov for reparation«, dog skulle det efter nybyggeriet »sættes i stand«.[13] Med dette udtryk menes nok færdiggørelse af tårnrummets omdannelse til forhal ved nedtagning af hvælv, gennembrydning af muren og etablering af portal i vest samt opsætning af bræddevæggen i sydsiden. Her indrettedes den nævnte opgang til de øvre etager samt et rum, der senere bl.a. benyttedes til brændsel.

I1880erne[19] måtte sydfacaden skalmures og de sydvendte gavlkamme fornyes. En generel istandsættelse gennemførtes i 1920rne, for hvilken betaltes honorar til en arkitekt Hansen,[13] og igen i 1980erne ved Torben Knudsen.

Kor og skib er, som skrevet med indhugget skriveskrift på *marmortavle* på østgavlen: »Opbygt i Aaret 1865 af Yding Sogns Kirketiende

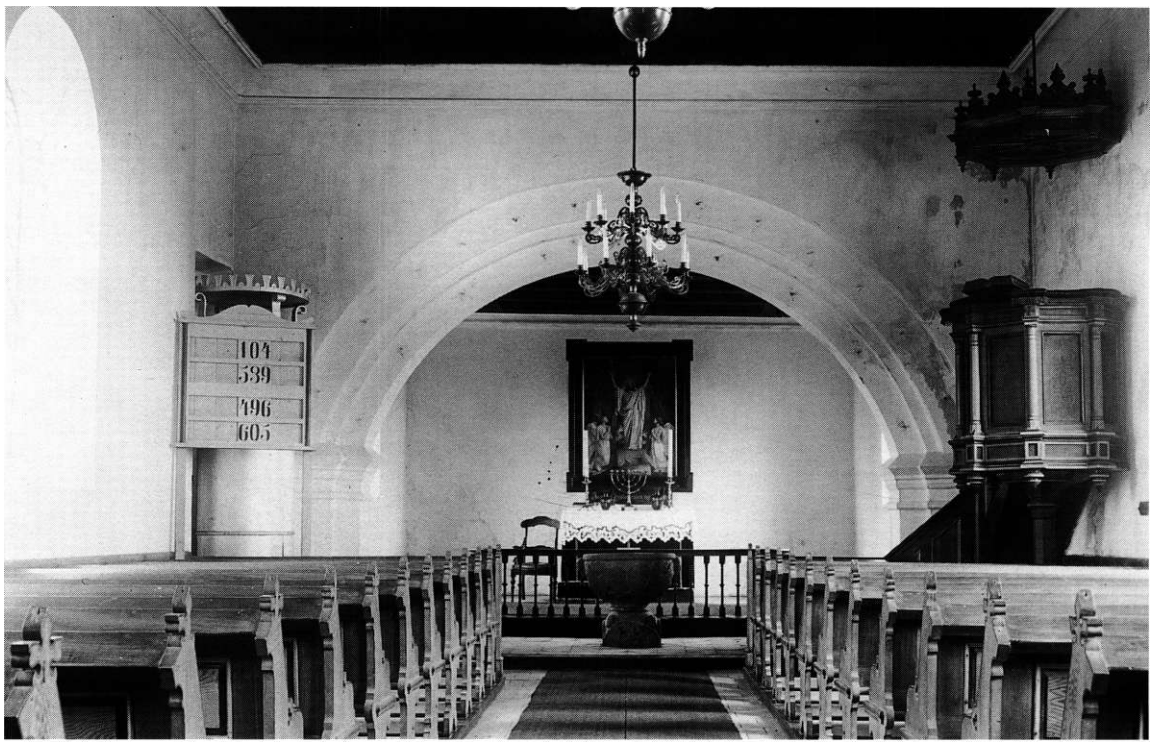

Fig. 7. Indre, set mod øst. Anonymt fot. 1925. - *Interior to the east 1925.*

Eiere«. Næste år blev kirken taget i brug, og i synsprotokollen skrev provsten, at den var »solidt og smukt genopført«.

Murene er rejst på forgængerens grundvold, dog er koret længere end det gamle (jfr. fig. 5). En ikke ubetydelig forøgelse af gulvareal vandt man ved udeladelse af de hvælv med piller, som først havde været på tale. I stedet valgtes træloft, hvorved murtykkelsen kunne reduceres.

Rummene har enkle proportioner, idet koret er kvadratisk og skibet dobbelt så langt som bredt. Navnlig i det ydre virker bygningen harmonisk, også i samspil med tårnet. Murene, der 1874[13] beskrives som hule, er rejst af gule sten i blokforbandt over en sokkel af granitkvadre, hvori vist indgår genanvendte sten. Med relativt lave, i højden aftrappede stræbepiller er langsiderne akcentueret og opdelt i fag, der hver har en rundbuet blænding eller et tilsvarende vindue. Et bånd angiver bunden i lysåbninger og nicher og fortsætter på pillerne, hvorved facadekomponenterne bindes sammen. På nordsiden er båndet på pillerne et affaset rulskifte, på sydsiden et par aftrappede skifter (jfr. nedenfor). Tandsnit bærer de udkragede skifter, der danner afslutning på piller og facademur. Korets østgavl, der indeholder den nævnte bygningstavle (1865 betalt med 14 rdl.[13]) og en indmuret gravsten (s. 4536), er glat ligesom skibets gavl; denne skulle fornyes i 1880erne.[13]

I forhandlingerne forud for opførelsen omtales tegninger og overslag, der 1863 betaltes med 100 rdl. og øjensynlig dannede grundlag for byggeriet.

Hverken tegninger eller overslag synes bevaret, og intet arkitektnavn figurerer i de gennemgåede papirer. Med ubetydelige ændringer godkendtes projektet af den nylig tiltrådte kgl. bygningsinspektør V. Th. Walther.[20]

Fra opførelsen har bygningen stået teglhængt, mens gavlene oprindelig havde »tinder«, der 1873[13] ønskedes fjernet. Allerede nogle år før havde der vist sig skavanker i form af forvitrede sten og fugt. Man forsøgte sig med forbedret ventilation og cementpuds på væggene, men 1889, da Uldall besøgte kirken, havde man fun-

det det nødvendigt at skalmure sydsiden og østgavlen.[21] 1903[13] skulle pillerne i syd afdækkes med skiferplade.

I det indre løber en kraftig hulkelgesims under kassetteloftterne, som synet 1890[19] foreslog egetræsmalet. En større restaurering ledet af Helge Andreassen er gennemført 1966-68 omfattende bl.a. fornyelse af tagene og istandsættelse af gulvet, hvor et råddent trægulv i stoleværket blev fjernet. I dag ligger der gule, kvadratiske teglfliser i skibet, mens korets ottesidede er kombineret med grå, kvadratiske. I forhallen, der har pudset loft, ligger fliser af ølandskalk.

Opvarmning, der siden 1941 foregår med elektricitet, påbegyndtes efter synets ønske 1891 med †kakkelovn i skibets nordøstre hjørne (jfr. fig. 7); Horsensarkitekten Hector Estrup var vist behjælpelig med etablering af niche og den øvrige installation. Efter indlæggelse af elektricitet holdtes en særlig indvielse 1924, og synet noterede i protokollen, at »virkningen er festlig og hver en krog er oplyst«.[22]

Det †*kor* og †*skib,* som blev sløjfet 1865, har uden tvivl været stedets oprindelige stenkirke (jfr. relikviegemme i alterbordet, s. 4526). Af bemærkninger fra årene før nedrivningen fremgår som berørt, at kirken havde omtrent samme størrelse som den nuværende (jfr. fig. 5) og stod hvidkalket. I følge synsprotokollens beskrivelse 1862, der siger, at kirken var i »gotisk stil«, bestod murene dels af kamp, dels af tegl; begge afsnit havde indbyggede hvælv (tre fag i skibet), der hvilede på væg- og hjørnepiller.

Den forsvundne bygning omtales første gang 1615, da den som så mange andre kirker i de gode år mellem Kalmar- og Kejserkrigene blev underkastet en større istandsættelse. Hans murmand fra Horsens var i gang i flere sæsoner med udbedring af murværk, kalkning og reparation af taget.[16] Hans entreprise omfattede tillige den

Fig. 8. Kirkens sydside set fra øst. KdeFL fot. 1995. - *The south side of the church seen from the east.*

Fig. 9. Indre, set mod øst. H. Wichmann fot. 1996. - *Interior to the east.*

ovennævnte renovering af kirkegårdens hegn og indgange, og samtidigt anskaffedes forskelligt inventar (jfr. s. 4525).

1748 oplyses at skibets midterste hvælv var »noget sprukken«, også 1798 anføres revner i hvælvene. 1787 iværksattes en »hovedreparation«, og præsten indberettede 1791 og synet 1803, at kirken var i god stand; det fremgår at gulvet var af mursten og taget af tegl.[17]

Formentlig sammenhængende med kirkens overgang i begyndelsen af 1800rne til tiendeyderne i sognet (s. 4517) begyndte det at knibe med vedligeholdelsen. Første signal herom er en bemærkning i synsprotokollen 1833 om »udhæng« i korets sydøstre hjørne. 1846 skrev provsten ligefrem, at kirkens tilstand »røber i enhver henseende den usømmelige ligegyldighed fra ejernes side«. Murenes udskridning fortsatte og angives umiddelbart før nedrivningen at være 12 tommer på koret og på skibets sydside, mindst fire på nordsiden. I slutningen af 1840rne havde man anskaffet sten og tømmer med henblik på afstivningsforanstaltning, men 1849 meldes en del af disse materialer »ført bort af fjenden«. 1850 rejstes tre †*støttepiller* på sydsiden, og trækbåndene blev forbedret.[23]

Provstesynet 1862 indstillede kor og skib til fornyelse og sagen til behandling efter §33 i kirkesynsloven fra det foregående år. Et særligt syn med håndværksmestrene A. Fischer og P.S. Puck som sagkyndige (begge fik senere arbejde ved nybyggeriet) mente dog, at det ville være muligt at sætte kirken i stand, hvorefter den formentlig ville kunne holde i mange år. I sin videre ekspedition af sagen gav provsten (F.C.J. Høegh-Guldberg i Vær) udtryk for tvivl om værdien af de foreslåede foranstaltninger og indstillede til biskoppen, at kor og skib nyopførtes.

Fig. 10. Indre, set mod vest. H. Wichmann fot. 1996. - *Interior to the west.*

På grundlag af sin erfaring fra ombygning 1850-51 af den nærliggende Kattrup kirke anslog han udgiften til 6-7000 rdl. og føjede til, at det var der råd til i det velstående sogn. Kirkeværgerne fik fremstillet de ovennævnte tegninger og overslag, der fremsendtes til ministeriet. Der afholdtes endnu et særligt syn med deltagelse af bl.a. de århusianske håndværksmestre C. Steinbrenner og C.J.Jensen, hvorefter som nævnt V. Th. Walther godkendte projektet. Forsinket af krigen fandt nedrivningen sted 1865.[20]

Angående enkeltheder i den nedrevne kirke fremgår det supplerende vedrørende *vinduer,* at glarmester Morten Jørgensen fra Skanderborg 1682-83[24] reparerede alle med egne materialer, 1750[18] indsattes et i sydsiden, i slutningen af 1780erne et i tårnet og et »over degnestolen«[25] (jfr. s. 4534), alligevel ønskede synet 1798[18] et yderligere i sydsiden.

Tage omtales tidligst 1615,[16] da 140 tagsten hentet i Horsens skulle lægges op; i samme omgang var også Jacob blytækker i virksomhed.

Et muligvis senmiddelalderligt †*våbenhus* på nordsiden, der i følge beskrivelse 1791[25] var muret og uden vinduer, kaldes 1862[13] uanseligt. Det er nævnt første gang 1616[16] i forbindelse med indkøbte loftsbrædder. 1791[25] var træloftet fornyet og taget hængt med tegl; tilsyneladende var gulvet af kamp, der 1853[23] ønskedes omlagt med mursten.

INVENTAR

Oversigt. Det ret spartanske inventar er i hovedsagen anskaffet 1866 til det nyopførte kirkerum. Karakteristisk for tiden er både den nygotiske altertavle af cement, der o. 1921 har måttet vige for et maleri, en kopi efter Carl Bloch, og præstens klapsæde på alterbordets bagside. Fra den tidligere kirkebygning er

Fig. 11. *Dækplade af serpentin til †helgengrav fra †alterbordet (s. 4526). Nu i NM. Fot. i NM. - **Cover of serpentine marble from †reliquary confessio of †altar. Now in NM.*

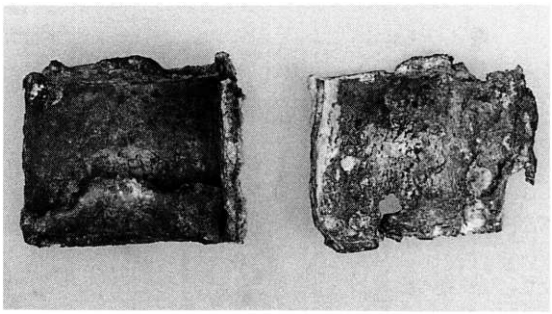

Fig. 12. *Relikvieæske med løst låg, af bly, fra †helgengrav fra †alterbord (s. 4526). Nu i NM. Fot. i NM. - *Lead reliquary from †altar. Now in NM.*

kun overført den romanske granitfont med dåbsfadet fra o. 1550 og den skriftløse klokke fra 1200rnes første halvdel. Alt det øvrige træinventar var 1863[20] af provst Høegh-Guldberg blevet erklæret for kassabelt og aldeles ubrugeligt. En †altertavle fra 1616 af den fra Østjylland kendte billedskærer Oluf Olufsen fra Hedemølle havde da længe været i forfald, ligesom †prædikestolen fra 1573 med våbener for Peder Skram og Elsebe Krabbe til Urup (jfr. s. 4438 og 4491). Et delvis ændret altersæt 1675 er overført fra hovedkirken i Østbirk.

Alterbordet er ligesom den tidligere altertavle (jfr. nedenfor) fra 1866, udført i nygotisk stil i cement. Over en høj sokkel har de tre forreste sider en art vinduesdekoration i form af forsænkede, rektangulære felter, hvori et latinsk kors med små tværstave på korsarmene. Enkelprofileret gesims med glat frise. Bordet er malet mørkegråt, felter og korskanter optrukket med uægte forgyldning, baggrunden for korsene rødligt marmoreret.

I bordets bagside er indfældet en trækarm, hvori en lem med påhængsiede jernben, beregnet til at klappe ud, så den kan fungere som *sæde* for præsten[26] (fig. 13a-b). Klappen er skindbetrukket over en polstring.

Ved nedbrydningen 1865 af det middelalderlige *†alterbord,* der var fritstående og muret af »store sten«, samt beklædt med »rødmalede fjæle«,[25] fandt man en *†helgengrav* i dets »øverste murlag«. Midt i alteret, med den ene ende rækkende til bordets østre bagkant, lå en tildannet kampesten, der var 14 tommer lang, 10½ tomme bred og 6 tyk (ca. 36 x 27 x 15 cm). Midt i denne sten var anbragt en ^dækplade (fig. 11), som i Gosmer (s. 2764), af grøn serpentin med gulgrønne pletter, 8,3 cm lang, 5,4 bred og knap 2 tyk, glatslebet på oversiden og glat, men småriflet på undersiden. Heri lå en »særdeles medtaget« **relikvie æske* (fig. 12) dannet af to sammenbøjede blyplader, 3,5x2,5x1,3 cm. Æsken

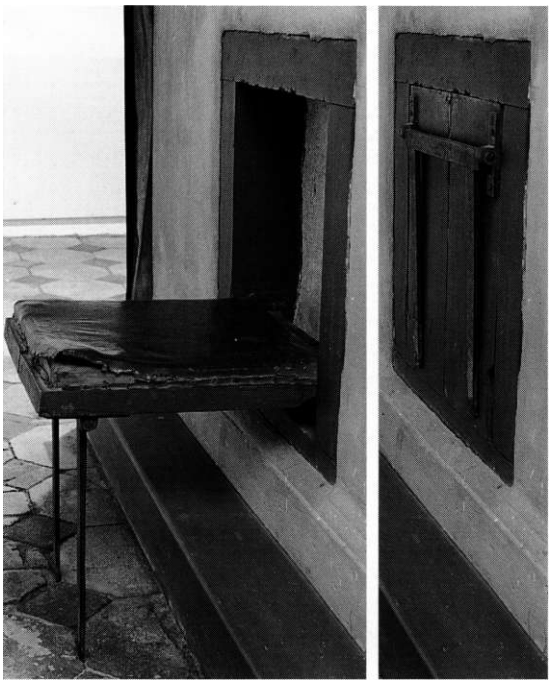

Fig. 13a-b. Klapstol til præsten, fra 1866, i alterbordets bagside (s. 4526). H. Wichmann fot. 1966. - *Folding stool for the priest, 1866, behind the altar.*

Fig. 14. Den tidligere altertavle, af cement, fra 1866, med samtidigt maleri, nu opsat ved korets sydvæg (s. 4528). H. Wichmann fot. 1996. - *The former altar-piece of cement from 1866, with contemporary painting, now placed by the south wall of the chancel.*

rummede tre små stumper ben, et stykke alabast eller feldspat samt et lille stykke stof, vist nok ufarvet hør. Alt overdraget til Nationalmuseet[27] (inv. nr. 22186 og 22185).

Alterklæde, antagelig fra o. 1966,[28] af mørkerødt fløjl med guldgaloner langs kanterne, midt på et stort, galoneret kors. †*Alterklæder*. 1661[29] manglede alterklædet (jfr. s. 4517), o. 1700[18] var det »forslidt«. 1791[15] erklærede præsten, at alterklæde »har ingensinde været«. 1847 og atter 1854 ønskede man at få et nyt af rødt fløjl eller klæde.[23] Til indvielsen 1866[13] skulle anskaffes et

Fig. 15. Alterkalk, omlavet 1675, tidligere tilhørende Østbirk kirke (s. 4529). H. Wichmann fot. 1996. - *Chalice, re-made 1675, it formerly belonged to Østbirk church.*

Fig. 16. Monogram på alterkalken, fra 1675 (s. 4529 jfr. fig. 15). H. Wichmann fot. 1996. - *Monogram, 1675, on the chalice, cf. fig. 15.*

nyt, der 1872[19] muligvis blev erstattet af et andet. 1951[28] blev det daværende klæde istandsat.

Altertavlen er et maleri, »Kristi opstandelse«,[30] fra o. 1921, en kopi efter Carl Bloch, fra 1877 i Jakobskirken i København, rimeligvis udført af kunstmaler G. Knækenborg Ølsgaard, Århus.[31] Maleriet, olie på lærred, måler 149 x 117 cm og har en kraftig, profileret fyrretræsramme med hjørneudvidelser, lakeret og guldstafferet. På fodstykket står med gyldne, gotiske bogstaver: »Jeg er Opstandelsen og Livet«. Her bagpå er med blyant skrevet: »20. Marts 1921 Alterbilledet opstillet (Gave fra Søstrene Enkefru Kirsten Andersen og Thyra Bojsen«).

Den *tidligere altertavle* (fig. 14), fra 1866, er siden 1921 opstillet på et muret, hvidkalket podium, der figurerer som en slags alterbord (89x167x26 cm), ved korets sydvæg, tæt ved korbuen. Den har form som en nygotisk, tredelt tavle og er ligesom det nuværende alterbord udført i cement, fyldingsfelterne dog af hvidt marmor. Tavlens tre spidsbuede felter er kronet af trekantgavle, støttet af glatte halvsøjler med enkle baser og kapitæler, hvorover der rejser sig vinkelstillede småtårne med trekantgavle og spir. Krabbeagtige topspir kroner de tre felters gavle, der ligeledes har rester af krabber.

I midtfeltet, 125 x 50 cm, er malet Kristus på korset, på et grønligt jordsmon og med mørkladen baggrund. Korset er mørkebrunt, Kristi legeme brungult, lændeklædet rødbrunt og tornekronen brun. Over hovedet er skrevet »Ihs«. På fodrammen står med uægte forgyldte, nygotiske bogstaver: »I Hans Saar er Lægedom for os«. Stafferingen på tavlens rammeværk, til dels illuderende marmor, er istandsat o. 1967. Søjler og bunden i småtårnene er rødmarmoreret, midtgavlens ydersider samt spirene er sortmarmoreret, felternes rammer grå med gyldne konturer. En staffering med oliemaling og forgyldning er tidligst omtalt 1877.[13] 1890 ønskedes alteret og billedet opmålet »med kyndig hånd«, og fem år senere blev tavlen malet og forgyldt, »hvor det tidligere var sket«. Samtidig blev alterbilledet renset og restaureret, alt forestået af firmaet Warnich og Møller i Horsens.[13]

†*Altertavle,* udført 1616 af den fra området kendte billedskærer Oluf Olufsen i Hedemølle,[32] der blandt sine signerede altertavler tæller den i hjemsognet Fruering (s. 2988). Nævnte år[16] fik »Oluf snedker i Hiemølle« efter fortingning 16 dl. for en tavle, han »af ny havde gjort til kirken«.[33] Samtidig betaltes »en maler i Horsens«, formodentlig Jens maler, som udførte an-

Fig. 17. Alterdisk formodentlig 1675 (s. 4529). H. Wichmann fot. 1996. - *Paten probably from 1675.*

det arbejde i kirken (jfr. ndf.) 14 dl. for at male og staffere tavlen.[16] 1791[25] beskrev præsten den som »gammel og almindelig«. 1842[23] mente synet, den burde opmåles, »da den er afså uhyggelig udseende, at synet af den vækker snarere modbydelighed end opbyggelse«. I inventariet 1862[13] omtales tavlen blot som værende »af udfuget egetræ, malet 1843«. Fjernet 1864 ved korets nedrivning.

Altersølv. Kalken (fig. 15), der ifølge sin indskrift oprindelig tilhørte Østbirk kirke, er formodentlig en renæssancekalk, der er omlavet 1675 (se ndf.), og som omkring 1894 har fået nyt bæger. Den sekstungede fodplade, med to flade afsæt, bærer langs randen giverindskriften med graverede versaler: »Anno 1675 Haffuer Christen Christensen Paa Wrup Denne Kalck Oc Disck Som Uar Brecket Ladit om Giøre / Oc Med Otte Lod Sølf Formerit oc For Bedrit«. Herover er foden drevet sekssidet op med ret stejle tunger, markeret med konturlinier. På en af tungerne er graveret et skønskriftsmonogram »CBLID«(?) (fig. 16), antagelig for giveren og hans hustru. På modstående fodtunge er graveret »Bierck Kier/che«. Ved siden heraf er med store bladnitter fæstnet et 3,5 cm stort, støbt krucifiks, med tornekrone på det svagt hældede hoved, der har fuldskæg. Lændeklædet er smalt og midtdelt, fødderne let overlagte, intet korstræ. Den sekskantede, mangeprofilerede knop er udført i et med de sekskantede skaftled. Under foden er med samme bogstavtyper som giverindskriften graveret kalkens vægt 1675: »Uegt 39 Lod 13 q.«

Det store, glatte bæger er fornyet 1894f.,[13] da det gamle konstateredes »slidt«, og man ønskede et af sværere sølv. Indsats med kvartlåg og tud, med stempler for stadsguardeinen Johs. Siggaard og Københavns bymærke (19)33.

Den tilhørende *disk* (fig. 17), formodentlig samtidig med kalken, er 14 cm i tvm., ret flad, med fordybet firblad i bunden og på fanen et graveret indvielseskors. Forgyldt på oversiden som ønsket 1902.[13] På undersiden er i ny tid graveret »Yding kirke«, med skriveskrift.

En †*kalk* og †*disk* var mellem de i fjendetiden røvede genstande fra Østbirk (s. 4438) og Yding (jfr. s. 4517). Dog fandtes 1661[29] endnu en gammel kalk og disk af sølv.

Oblatæske (fig. 22), 1863, af tin, udført af den københavnske kandestøber Hans Høy senior[34] og ganske svarende til bl.a. den i Grædstrup (s.3951). Cirkulær, 4,7 cm høj og 11,7 cm i tvm., målt ved bundens spinkle profilkant, tilsvarende profiler på lågkanten. På siden er tynde

Fig. 18. Alterstager 1863, af messing (s. 4530). H. Wichmann fot. 1996. - *Altar candlesticks 1863 made of brass.*

fordybede dobbeltlinier. Under bunden stemplet »Hans Høy« med versaler.

To *alterkander* af porcelæn, den vanlige type: sort, med guldkors og -kanter samt hvidt låg med guldknop. Den ene fra 1862 fra Bing & Grøndahl, men nu ude af brug, den anden fra 1915, fra Den kgl. Porcelænsfabrik, der samtidig leverede en tilsvarende *skål.*[13]

Vinskummeske, af sølv, med påskriften »Yding Kirke 1904«.[28]

Alterstager (fig. 18), 1862,[13] af messing, 36,5 cm høje, med balusterformede skaftled over tre-

Fig. 19. Romansk døbefont (s. 4531). H. Wichmann fot. 1996. - *Romanesque baptismal font.*

Fig. 20. Løve på fontefoden, jfr. fig. 19 (s. 4531). H. Wichmann fot. 1996. - *Lion on the base of the baptismal font, cf. fig. 19.*

Fig. 21. Dåbsfad af messing, o. 1550, sydtysk arbejde (s. 4532) H. Wichmann fot. 1996. - *Brass baptismal dish, c. 1550, south German work.*

fliget, bladformet fodplade, der bæres af tre krumme dyreben med kraftige tæer; messinglysetorn. †*Alterstager.* 1661[29] var to »gamle jernlysestager« i behold, antagelig identiske med de jernlysestager »med træplader på«, der omtales 1681-82.[24] 1791[25] fandtes et par malmlysestager »med jernstang igennem«.

Syvarmet lysestage, »Skænket af Gaardejer Niels Andreasens Enke til Yding Kirke 1915«. Indskriften graveret med skriveskrift på den hvælvede, ottedelte fod. Både stamme og arme har kantede led. - To *gulvstager,* skænket 1959, 104 cm høje, af messing, på rund, profileret fod af brunpoleret træ ligesom lysekraven. På de cylinderformede lyseholdere af messing er graveret initialerne, henholdsvis »K. L.J. 1907« og »J. F. S. 1905«, for Karen Leth Jørgensen og Johan Finnemann Schultz, begge af Yding.[28]

†*Alterbøger.* 1619[19] ejede kirken et graduale. 1661[29] manglede alterbøger efter krigstidens plyndringer (jfr. s. 4517).

Messehagel, nyere, af mørkerødt fløjl med guldgalonerede kanter og latinsk rygkors. Sekundær lukning med knapper ved den ene skulder. †*Messehagler.* 1661[29] fandtes ingen »messeklæder« (jfr. ovfr.), men dog en »gammel hagel«. 1681-82[24] var den ubrugelig. 1791[25] indbe-

rettede præsten, at messehaglen var af blåt fløjl med guldtresser og »god nok«. 1860 erhvervedes en hagel af rødt silkefløjl med ægte guldgaloner og med et kors af ægte guldbrokade. 1906 anskaffedes en af mørkerødt silkefløjl med ægte guldtresser.[19]

Alterskranken, fra 1866,[13] er ligesom prædikestolen udført af snedker A. Fischer. Den består af høje, spinkle søjler med drejede knopper midtpå og ved de gotiserende kapitæler og baser, hvis hjørner har form af småhuse; sortmalet. Den buede håndliste er af poleret bøgetræ. Opstillet i retkant med buede forhjørner, †*Alterskranker* i det tidligere kor: 1791[25] var knæfaldet råddent og »rækværket« skrøbeligt, dog havde ejeren taget skridt til reparation. 1822 beskrives knæfaldet som ubekvemt for kommunikanterne, og man foreslog det gjort højere og bredere. 1846 mente synet, at det burde forsynes med udstoppede læderpuder. Også skranken burde fornyes.[23] 1862[13] karakteriseres den som et malet fyrretræsgelænder.

Døbefont (fig. 19), romansk, af grovkornet granit, kummen rødlig, foden grå, de to dele således iøjnefaldende forskellige i farve. Det velhuggede arbejde regnes af Mackeprang (Døbefonte, s. 234f., 246-49, 252) til de østjyske løvefontes klassiske type, specielt Låsby-Vinderslevgruppen, og menes med rette at være udført af samme mester som fontene i Låsby (s. 3644) og Dover (s. 3164).

Fonten er 85-86 cm høj, den kedelformede kumme 86 cm i tvm. og 34 cm dyb. Under mundingsrandens platte er i lavt relief hugget gruppens vanlige to par modstillede løver, hvert par med fælles, kraftigt fremspringende mandshoved, der rækker op på den overliggende platte. Det sydvendte og bedst udførte hoved er 20 cm højt og 7 cm i relief, det nordre henholdsvis 18 og 8 cm. Øjnene er svagt hvælvede, munden blot en streg, hvorover en tynd moustache, hagen kløftet. Det rillede hår er midtdelt, og de stiliserede mankelokker, der ligger i to lag, ender i små volutter. Hver af halerne, der har afsæt højt oppe på ryggen, er ført mellem benene og op foran kroppen, hvor den breder sig ud i enten et tætfoldet blad eller i flerdelt,

Fig. 22. Oblatæske af tin, udført 1863 af Hans Høy sen., København (s. 4529). H. Wichmann fot. 1996. - *Wafer box of pewter, made 1863 by Hans Høy sen., Copenhagen.*

småbladet plante. - Et lavt skaftled formidler overgangen til den øvre vulst på foden, der har form af et terningkapitæl. Under sidernes bueslag er flade relieffer af, fra syd: 1) symmetrisk plante med nedadbuede blade, 2) plante med lav stængel og ni slyngede blade, 3) (fig. 20) liggende løve med bagudvendende hoved i profil, med åbent gab med kraftige tænder, lille snudespiral samt hale med krydsende blad, 4) tilsvarende løve, men med retvendt hoved. I tre af buesviklerne er ca. 12 cm høje mandshoveder, i

Fig. 23. Dåbskande af tin, 1863, udført af Hans Høy sen., København (s. 4532). - *Ewer of pewter, 1863, made by Hans Høy, Copenhagen.*

relief, svarende til kummens. På den sydøstvendte hjørnesvikkel er en stor lilje på stængel, der forløber helt ned i hjørnet. Sydsidens rundstav delvis afslået.

1889 ønskedes fonten renset for oliemaling, hvilket dog først synes foretaget 1891f. Samtidig flyttedes den fra »hjørnet bag korbuen« til en plads midt i koret, hvor den fortsat står.[13]

Dåbsfad (fig. 21), o. 1550, sydtysk arbejde i drevet og punslet messing, 37 cm i tvm., med 6 cm bred fane og 5,5 cm dyb ved kanten. I bunden den vanlige fremstilling af Bebudelsen og her udenom stemplede småblade som i Mesing (s. 3139). På fanen to rækker stempler, inderst tredelte blade, yderst små heste, et ret sjældent anvendt motiv.[35] Først anskaffet i 1700rne (jfr. ovfr.). - †*Dåbsfad.* Inventariet 1681-82[24] omtaler fonten »uden bækken«, formodentlig var det forsvundet i krigstiden (jfr. ovfr.). Endnu 1702[18] manglede det, men 1791[25] fandtes et messingfad, antagelig det ovennævnte bevarede.

Fig. 24. Præstens armstol, o. 1900 (s. 4535). H. Wichmann fot. 1996. - *Priest's chair c. 1900.*

Dåbskander. 1) (Fig. 23), 1863, af tin,[36] stemplet »Hans Høy« på hankens yderside (jfr. oblatæske). 25 cm høj, den af kandestøberen ofte anvendte type (jfr. bl.a. Bryrup, s. 3924). 2) O. 1860?, fra Den kgl. Porcelænsfabrik, 32 cm høj, med trekløverformet munding, sort, med guldkors og -kanter. Nu ude af brug.

†*Fontelåg.* 1791[25] var »dækket« på fonten »kun middelmådigt«.

†*»Fontestol«.* 1617[16] fik Jens maler i Horsens betaling for at male »funtstollen«, antagelig en træfod, hvori dåbsfadet kunne anbringes (jfr. Ovsted s. 4573).

†*Korbuekrucifiks* fandtes endnu 1791,[25] da der i inventariet omtales et »krucifiks af træ under korets hvælving.«

Prædikestol og *lydhimmel* (fig. 25), 1866,[13] af fyr, udført af snedker A. Fischer. Stolen har fem høje fag med rektangulære fyldinger indrammet af rundstave på de tre øvre sider, sålbænk forneden. Foran hjørnerne står glatte søjler med ringled foroven samt baser som alterskrankens. Den lave frise og postamentet har retkantfremspring, førstnævnte med påsat kors. Under hjørnerne hænger drejede hængeknopper. Den lave, ottekantede underbaldakin støttes af høj, polygonal bærestolpe, af pladshensyn ført ned gennem forreste stolesæde. Samtidigt opgangspanel, med skråfyldinger, langs skibets sydvæg, men vinkelknækket ved korbuepillen. Lydhimlens ottekant har samme korsdekoration på frisefremspringene som stolen. Over hjørnefremspringene står konsoller med drejede skivespir, hvorimellem udsavede topstykker med topspir og sideknopper. Undersiden er ved rundstave delt i otte felter omkring en dobbelt, flad midtskive. Egetræsmalet, med gyldne lister. I storfelterne er med gulbrunt og sortskygget malet et løvsavsagtigt rankeornament: Lydhimlens topstykker gulstafferet, undersiden brunmalet, lister og knop mørkebrune.

Den store, træskårne *bogpult* (jfr.fig. 25), antagelig samtidig med prædikestolen og anbragt på dennes gesimsplade, har en parallel i Ovsted (s. 4575). Den har form som en opslået bog, med rilleskæringer til markering af bladsnittet, og indvendig er udsparet et lavt rum til en bog.

Fig. 25. Prædikestol og lydhimmel 1866, udført af A. Fischer (s. 4532). H. Wichmann fot. 1996. - *Pulpit and sounding-board 1866, made by A. Fischer.*

Ryggen er brunmalet, dens relieftværbånd gule, bladsiderne gyldne.

†*Prædikestol,* 1573, rimeligvis skænket af Peder Skram til Urup og hans hustru Elsebe Krabbe (jfr. Østbirk, s. 4438). Ifølge Abildgaard 1771 havde stolen udskårne våbener for Skram og Krabbe samt en indskrift: »Non bene tractabit winosus + sacracagrede P(eder) S(kram) R(idder). Santorum vita est crestier(n)i(!) norma vivendi. amen. E(lsebe) K(rabbe).« Den utvivlsomt fejlskrevne tekst kan læses:[45] (Den drikfældige vil ikke tage sig vel af de hellige ting. P. S. - De helliges liv (eller levned) er den kristnes leveregel, amen. E. K.). Ifølge Abildgaard fortsætter teksten på dansk: »lader Synden oc frøcter Gvd. Det er Tid glased løver fast. 1573«

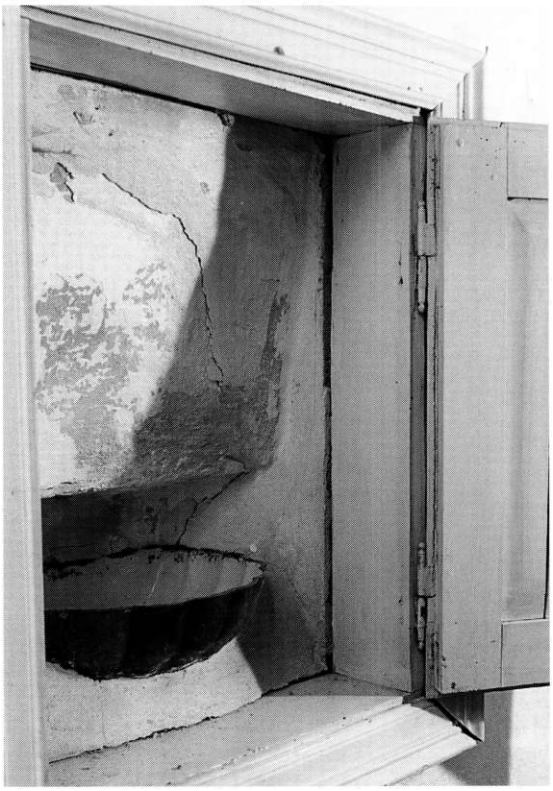

Fig. 26. Niche i korvæg med skab til præstens vaskekumme fra 1903, af støbejern (s. 4535). H. Wichmann fot. 1996. - *Recess in the wall of the chancel, with locker for the priest's washbasin of cast iron, 1903.*

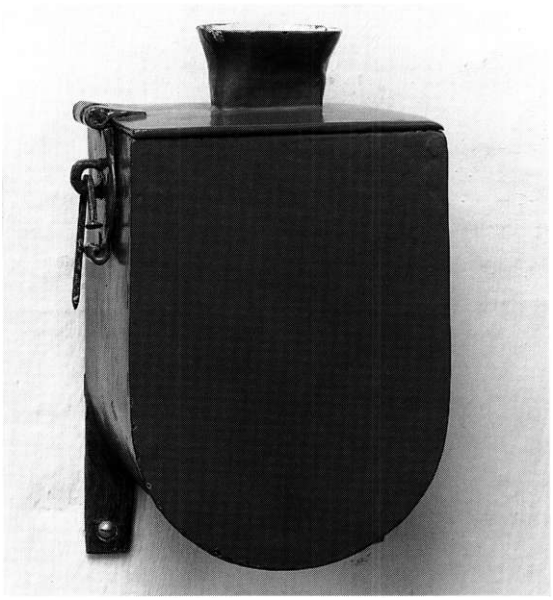

Fig. 27. Pengebøsse fra o. 1860 (s. 4535). H. Wichmann fot. 1996. - *Collecting box, c. 1860.*

(dvs. forlad synden og frygt Gud. (Time)glasset løber hurtigt (ud)).

Prædikestolen nævnes i regnskaberne 1617,[16] da Jens maler i Horsens fik 5 dl. for at »forfærdige«, dvs. reparere, den, »hvor fornøden var«.

1791[25] omtales stolen som gammel, men brugbar. Opgangen dertil var »af fjæl« og ganske ny. 1829[23] blev stolen beskrevet som skrøbelig og upassende og burde fornyes. Det følgende år[37] mente man, at den »ældgamle« prædikestol måtte om ikke fornyes så dog i det mindste have nyt gulv, ny beklædning forneden samt fornyes med maling. 1831 havde en istandsættelse fundet sted.[23]

Stolestaderne, fra 1866, har gotiserende, plane gavle kronet af korsblomst og med svejfede sidestykker, der har lille, gennembrudt treblad ud for sædet. Ryglænene har profilerede rektangelfelter. Egetræsmalede. Vægpaneler opsat 1924.[13]

†*Stoleværk* er tidligst omtalt 1755[38] i forbindelse med en strid om to »lukkede stole«, dvs. med døre. Skoleholderen i Yding, Anders Fischer, klagede over, at den ene af disse stole, der altid havde været søgt af skoleholderens kone, nu var blevet denne nægtet til fordel for den nye, unge kone til Niels Hougaard i Såby, selv om hun tidligere havde delt stolen med »hans gamle kone«. - 1791[25] beskrev præsten stole og bænke som »for det meste nye«. 1803[17] var stolene i god stand, dog manglede fruentimmerstolene rækværk. Tre år senere ønskedes nogle gamle og skrøbelige stole udskiftet.[11] 1846 var stolene »trods lapperier« mådelige, men burde fornyes, synes dog året efter blot at være blevet malet.[23] 1862 fandtes i kirkerummet ialt 41 stole med låger og rygstød, malet 1847. I våbenhuset stod to †bænke.

†*Knagerækker,* med drejede og egetræsmalede knager, ialt 19 løbende meter, blev fornyet 1889.[13]

Østpanelet i syd har udgjort en del *af degnestolen* fra 1866. Over frisen indvendig bærer tre krumknægte det skrå pultbræt. Den smalle gavl har på forsiden et listedannet felt med øvre vinkelspids. 1791[25] omtales †*degne-* og †*skriftestolene* som gamle, men brugbare. 1862[13] var disse to »lukkede« stole som vanligt anbragt i koret.

Fig. 28. Lysekrone nr. 2, 1915, af messing (s. 4536). H. Wichmann fot. 1996. - *Brass chandelier, no. 2, 1915.*

Armstol (fig. 24) til præsten, anskaffet o. 1900,[13] af bøg. Den har buet og tunget kopstykke og tilsvarende rygbræt, buede armlæn og sarg, forbenene drejede. Det polstrede sæde er læderbetrukket. Anbragt i korets nordøsthjørne. Et *klapsæde* til præsten, nu ude af brug, er omtalt s. 4526.

Vægskab med vaskekumme (fig. 26), indrettet 1903[13] til brug for præsten. Den emaljerede støbejernskumme, af form som en muslingeskal, er anbragt i en niche i korets østvæg bag alteret, bag trækarm med låge.

†*Kirkekiste.* 1681-82[24] nævnes en gammel egekiste med lås for.

To *pengebøsser* af blik, med hængelås, er omtalt i inventariet 1862.[13] Den ene (fig. 27), med pengetragt på det flade låg, er ophængt ved siden af vestdøren, den anden, der nu er ude af brug, har på forsiden en frakturindskrift: »(F)attig Bø(sse)«, der kan skimtes under en sort overmaling. En ny †*tavlepung* ønskedes anskaffet 1850.[23]

Vestpulpitur, o. 1920, brystværket med enkelt fyldingspanel, der midtpå brydes af den 1979 indsatte, fremspringende orgelfacade, der ved midtgangen hviler på to stolper. Lyst egetræsmalet. Opgang ad stejl trappe i nord.

Orgel, 1979, med fem stemmer, ét manual og pedal, bygget af Bruno Christensen & Sønner, Terkelsbøl. Disposition: Manual: Gedakt 8', Principal 4', Kobbelfløjte 4', Oktav 2'. Pedal: Subbas 16'. Facaden, der hidrører fra det tidligere orgel, har tre rektangulære pibefelter, indrammet af pilastre og udskåret rankeværk; prospektet krones af en profileret gesims med tandsnitsfrise. Facaden er malet med en lys træfarve og har mørkebrunt rankeværk. På vestpulpituret, med spillebordet i orgelhusets sydside og facaden indfældet i pulpiturbrystningen. †*Orgel,* o. 1920, med fire stemmer, bygget af Horsens Orgelbyggeri ved M. Sørensen, omdisponeret 1957 af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby. Oprindelig disposition: Bordun 16', Principal 8', Salicional 8', Fløjte 4'; superoktavkoppel, svelle. Disposition efter omdisponeringen: Principal 8', Gedakt 8', Oktav 4', Fløjte 4'; superoktavkoppel, svelle. Pneumatisk aktion, bælgventilvindlade. Facaden, der er genanvendt i det nuværende orgel, havde oprindelig attrappiber af sølvbronzeret zink. På samtidigt vestpulpitur, med spillebord i orgelhusets nordside.

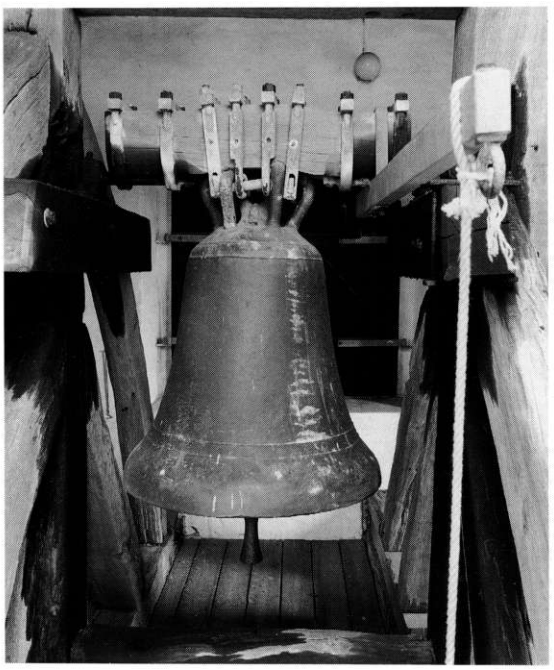

Fig.29. Klokke fra 1200rnes 1.halvdel (s. 4536). H. Wichmann fot. 1996. - *Bell cast in the first half of the 13th century.*

Fig. 30. Romansk gravsten over manden Tholvo (s. 4536). KdeFL fot. 1995. - *Romanesque tombstone of the man called Tholvo.*

Tre nyere *salmenummertavler* til indskudstal, én anskaffet 1941, en anden ændret 1945, en tredie erhvervet før 1973. 1862 omtales tre †*salmenummertavler.*[13]

Lysekroner. 1) 1896, af messing, svarende til krone nr. 1 i Åle (s. 4372), men kun med seks flade lysearme, cylinderskaft med forskellige småled, det øvre ledsaget af små volutbøjler. På den store hængekugles midtbånd er med fraktur graveret giverindskriften: »Gaardeier Jens Poulsen og Hustru d. 14. 4. -96«. Ophængt vestligt i skibet. 2) (Fig. 28), 1915, af messing, svarende til de tre i Voerladegård (s. 3867). Den har to gange otte flade, trådslyngede lysearme, det nedre sæt med to lyseholdere på hver arm. Skaftet består af fem midtdelte kugleled, på den midtdelte hængekugle er med skriveskrift graveret: »Else Winther den 1. 7. 1915«. Ophængt østligt i skibet. - Begge kroner indrettet til elbelysning 1924.[13]

Klokke (fig. 29), fra 1200rnes første halvdel,[39] 89 cm høj og 71 cm i tvm., skriftløs. Dens underflade er vandret, de fem hanke runde. To spinkle lister ligger lige over slagkanten, to andre, snorelignende, ses ved overgangen til huen. Jernknebel. Ophængt i slyngebom. En gammel klokkebom ligger i klokkestokværket. - En †*klokke* er tidligst omtalt 1619,[16] og trods plyndringer i krigstiden (jfr. s. 4517) fandtes den i tårnet 1661.[29] 1791[25] meddelte sognepræsten, at der var en enkelt klokke i tårnet, som var god og kunne høres over hele sognet. Opgangen til klokken var da ad en stige inde i kirken.

Klokkestol (fig. 38), gammel, af eg, indrettet til én klokke og udført af delvis genanvendt tømmer. Stolens to hovedstolper er hver støttet af to til dels krumvoksede skråstivere til hver side, tappet ned i fodbjælkerne, samt af en skråstiver henholdsvis til syd og nord.

GRAVMINDER

Gravsten[40] (fig. 30), romansk, over manden Tholvo. Af flammet sort og rød granit, stedvis forvitret, hvorved tolkningen af den flade re-

Fig. 31. Øvre udsnit af romansk gravsten med navnet "Tholvo", her optrukket, jfr. fig. 30 (s. 4537). H. Wichmann fot. 1996. - *Detail of top of the Romanesque tombstone to the man called "Tholvo"; the name is touched-up here, cf. fig. 30.*

lieffremstilling vanskeliggøres. Den svagt trapezformede sten, ca. 142 x 40-36 cm, har langs kanten en lille rundstav, delvis dækket af cement. Øverst på stenen (fig. 31) er et ophøjet felt, hvori navnet »Tholvo« er hugget med fordybede majuskler. Ved den nedre ende er en lille høj markeret ved en spinkel rundstav. Herfra ses en flot løve i et spring frem mod de to dobbeltarkader over hinanden og rummende forskellige figurer. Løven har mandelformet øje, små ører og lang spiraltunge. Tre kraftige tæer ses på hver fod, og den lange hale, der er lagt ind mellem benene, er ført op foran kroppen, hvorover den breder sig ud i et vifteformet blad. De to sæt dobbeltarkaders søjler har små trekantbaser med øvre tværstav samt ringkapitæler bærende topspir afsluttet af knop. Tvillingbuerne, der udspringer fra søjlekapitælerne, støttes midtpå af et kors, hvis tværarme og stamme har ender svarende til de førnævnte baser. Den øvre dobbeltarkade mangler dog tværarmen. På dens plads ses to runde figurer, dannet af en rundstav indkredsende streger, som måske kan tolkes som kors eller ansigter. Tilsvarende, men måske med lidt tydeligere ansigtstræk ses på figurerne under den anden arkades tværarm. Indmuret i korets østgavl; har formodentlig tidligere indgået i en af den nedrevne bygnings mure.

†*Begravelse.* Ifølge herredsbogen 1661[29] fandtes da i kirken en »herregraffvelse«, hvori var begravet en gammel frue, Maren Andersdatter, med sine børn, måske identisk med »fru Marine« (jfr. s. 4517). 1847[23] ønskedes begravelsen i koret enten fyldt eller den sønderbrudte dæksten borttaget og et forsvarligt gulv lagt.

Kirkegårdsmonumenter. Tre *gravtræer* af granit, svarende til en række sten på egnen[41] (jfr. bl.a. Åle. s. 4386), af form som liggende, halve og svagt trapezformede træstammer på en lille sokkel, er lagt tæt ved og nord og syd for tårnet.[42]

1) (Fig. 32), barnesten, o. 1795(?). Af indskriften med fordybede versaler i tværskrift kan nu kun læses »fød«, tidligere er set »1793«, samt dødsåret »1795« (?)[43] lige over det indhuggede timeglas forneden. Dettes øvre del fremtræder forsænket, dvs. sandet, symboliserende den ud-

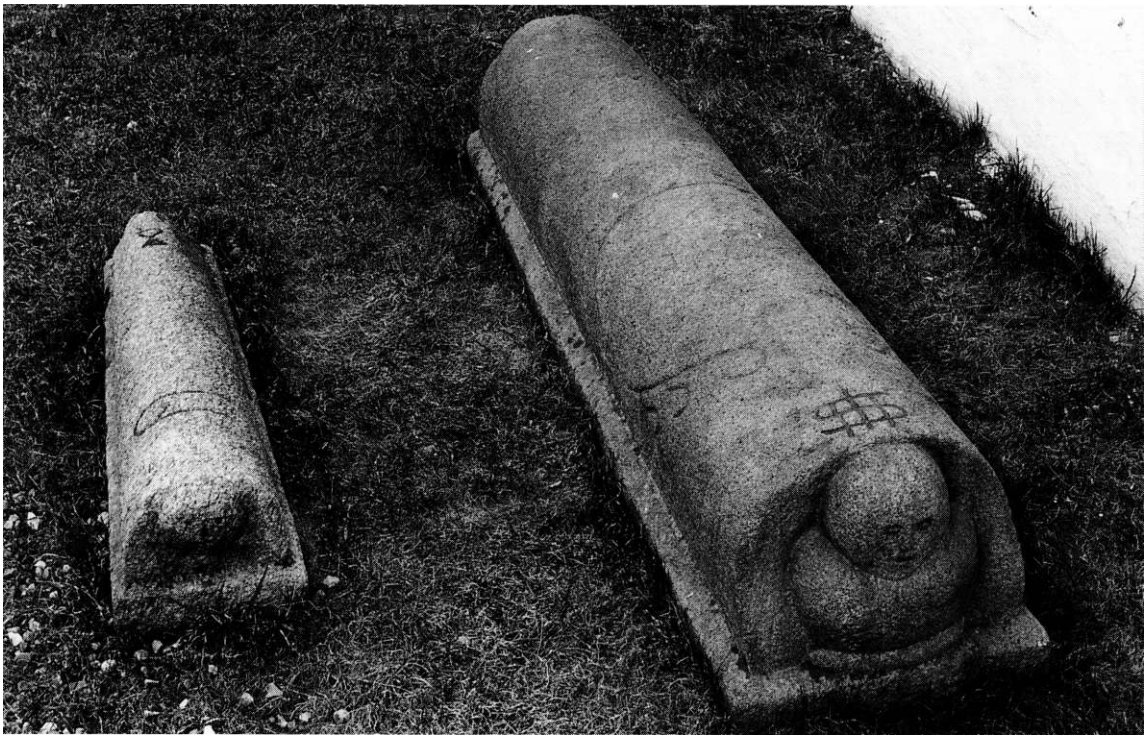

Fig. 32. To gravtræer af granit, over et barn, nr. 1, †1795(?), og en kvinde (?), nr. 2 fra o. 1800 (s.4537f.). H. Wichmann fot. 1996. - *"Tomb tree" of granite, no. 1 for a child, died 1795(7), no. 2 for a woman (?), died c. 1800.*

Fig. 33. Hovedende på gravtræ nr. 3, o. 1809, jfr. fig. 34 (s. 4538). H. Wichmann fot. 1996. - *Head-end of "tomb tree" no. 3, c. 1809, cf. fig. 34.*

rundne tid, er løbet ned i den nedre del, der er vist i kontur. Stenen måler 94 x 25-18 cm, inkl. en ca. 1-1,5 cm bred og ca. 7 cm høj sokkel, højden ved hovedenden er 22 cm, forneden 15 cm. På oversiden øverst er et stort, fordybet Jesumonogram. På hovedendens gavl ses et halvkugleformet hoved med lille halsstykke og fordybninger til øjne, mund og næse. Den let skrå fodgavl har blot en glathugget halvkugle. Lagt ved siden af nr. 2, nord for tårnet.

2) (Fig. 32), o. 1800, måske over moderen til ovennævnte. Den nu ulæselige indskrift på oversiden er indrammet af en kontureret oval, hvorfra udgår små S-slyng. Øverst et fordybet Jesumonogram. Stenen måler 162 x 42-33 cm, inkl. den ca. 3 cm brede, skråkantede og 9 cm høje sokkel. Ved hovedenden 36 cm høj, forneden 31 cm. Hovedendens gavl er prydet med en buste, der har rundt hoved med let hvælvede øjne, næseriller samt mundstreg, brystpartiet er hvælvet, formentlig markerende en kvinde, nederst en vulst. Den let hulede fodgavl har en mindre figur, med tværriflet halsbånd, men er uden ansigtstræk.

Lagt ved siden af nr. 1, nærmest tårnets nordmur.

3) (Fig. 34), o. 1809. »Her under hviler salig lens Nielsen fod i Saabye d. 15 Septe. 1760 død d. 14 May 1809«. Den fordybede indskrift står med en blanding af versaler og skriveskriftsbogstaver på stenens øvre del. Den måler 189x42-33 cm, inkl. den 1,5-2 cm brede og 6 cm høje sokkel, højden ved hovedenden 36 cm, forneden 33 cm. Hovedgavlen (fig. 33) er lodret med en buste i relief, hvis hoved har fordybede øjne, næseriller og mundstreg. Fodgavlen er let skrå over den her lidt kraftigere sokkel, hovedet som det førnævnte. Lagt ved tårnets sydmur.

To *støbejernskors*[44] er sat på samme familiegravsted lige vest for tårnet. 1) O.1857, over Ane Magrete(!) Iørgensen datter af gårdm. Iørgen Iversen i Saaby, *10. apr. 1848, †13. okt. 1857 9½ år gl. Indskrift med reliefversaler og -antikva. Korset, der er 126 cm højt og af næsten samme type som bl.a. nr. 1 i Nørre Snede (s. 4244), har for enderne gennembrudte, stiliserede kaprifolieblomster med frøkapsler, på stammen forneden et anker og på soklen indskrift for jernstøberiet Møller og Jochumsen: »Støbt hos M. & J. Horsens« (fig. 35).

2) (Fig. 36), o. 1858, over en broder Søren Iørgensen, født i Saabye 30. okt. 1850, død smst. i sept. 1858, 8 år gl. Korset svarer til nr. 1, men har foroven på stammen en evighedskrans, nederst et anker, øverst på soklen står jernstøberiets mærke »M & J«.

Fig. 34. Gravtræ nr. 3, over Jens Nielsen, †1809, set fra fodenden (s. 4538). H. Wichmann fot. 1996. - *"Tomb tree" no. 3, for fens Nielsen, died 1809, seen from the foot-end.*

KILDER OG HENVISNINGER

LA Vib.: Synsprot. 1862-1935. *Ved embedet:* Synsprot. 1934f. Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Gammel Skanderborg amt i almindelighed s. 2874 samt forkortelser s. 2875. Fagordbog s. 15.

NM2: Håndskrift: F. Uldall: Om de danske Landsbykirker V, 1889, s. 197-200. Indberetninger ved E. Moltke og V. Michelsen 1948 (romansk gravsten) og Vibeke Michelsen 1995-96 (inventar og gravminder).

Notebøger. NM2: Søren Abildgaard IX, 1771, s. 27-28 (indskrift på prædikestol). Henry Petersen I, 1890, s. 15-16 (romansk gravsten). C. M. Smidt CXXIII, udat., s. 32 (bygning, font, dåbsfad).

Tegninger og opmålinger. NM2: Kirkegård ved Aage Jørgensen, udat. *Kunstakademiets bibliotek:* Døbefont 1:5 ved Conny Weinreich og kirkegårdsportal 1:20 ved Elsebet Lind, begge 1937. *Kgl. bygn. insp. Århus:* Korrespondance og tegninger siden 1919.

Litteratur: MeddÅrhSt. 1968, s. 47-48 (hovedistandsættelse o.a.), 1980, s. 91 (orgel) og 1995, s. 168 (ligkapel).

Historisk indledning ved Lars Bisgaard, beskrivelse af kirkegård og bygning ved Kjeld de Fine Licht, inventar og gravminder ved Vibeke Michelsen og orgel ved Ole Olesen. Engelsk oversættelse ved Jean Olsen. Redaktionen afsluttet 1996.

Fig. 36. Støbejernskors nr. 2, over Søren Jørgensen, †1858 (s. 4538). H. Wichmann fot. 1996. - *Cross of cast iron no. 2, for Søren førgensen, died 1858.*

[1] ActaPont. nr. 3017 (1486).
[2] ÆldDaArkReg. I, 186f.
[3] DiplDan. 2. rk. XI, nr. 351.
[4] Samme 3. rk. II, nr. 208.
[5] DaMag. 4. rk. II, 40. Kun den senere nedlagte Ås kirke (Søvind sogn) blev takseret lavere.
[6] Note 4, hvor der tales om Yding sogn, mens der i pavebrevet (note 1) står, at bisp Svend i samråd med sit kapitel forenede Voer kloster med Vor Frue kirke i Yding for altid.

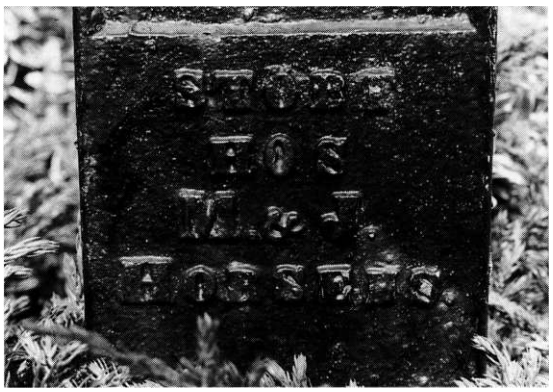

Fig. 35. Detalje af støbejernskors nr. 1, o. 1857, med indskrift for jernstøberiet Møller og Jochumsen, Horsens (s. 4538). Jens-Jørgen Frimand fot. 1982. - *Detail of cross of cast iron no. 1, c. 1857, with the inscription of the iron foundry Møller and Jochumsen, Horsens.*

[7] RA. DaKanc. Registerbøger på tiender i Fyns, Århus, Ribe og Viborg stifter til bortfæstelse. Titlen frue lader formode, at det var indehaveren af den nu forsvundne hovedgård Såbygård, det drejede sig om. Jfr. †begravelse, s. 4537.
[8] KancBrevb. 23. januar. Samme dag fik Anders Sørensen i Yding brev på kongetienden, ligeledes på menige sognemænds vegne.
[9] Kronens Skøder 17. sept. Året efter solgtes kongetienden til Margrethe Wilders, enke efter Friedrich Verdelmann, samme 21. juli. Jfr. J. Thomassen: Kronens afhændelse af den fynske jus patronatus 1646-1698, i Historie 1994, s. 61-89.
[10] LA Vib. Århus bispearkiv. Adkomster på jura patronatus 1615-1712 (C3.1152).
[11] LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkernes istandsættelse m.m. 1804-23 (C3.1151), Sager vedr. kirkeejere 1837-44 (C3.1156), Provstearkiver. Voer hrd. Adsk. sager 1799-1812 (C30D.9).
[12] RA. DaKanc. Originale skøder til kongen ... (1799)-1828.
[13] LA Vib. Synsprot.

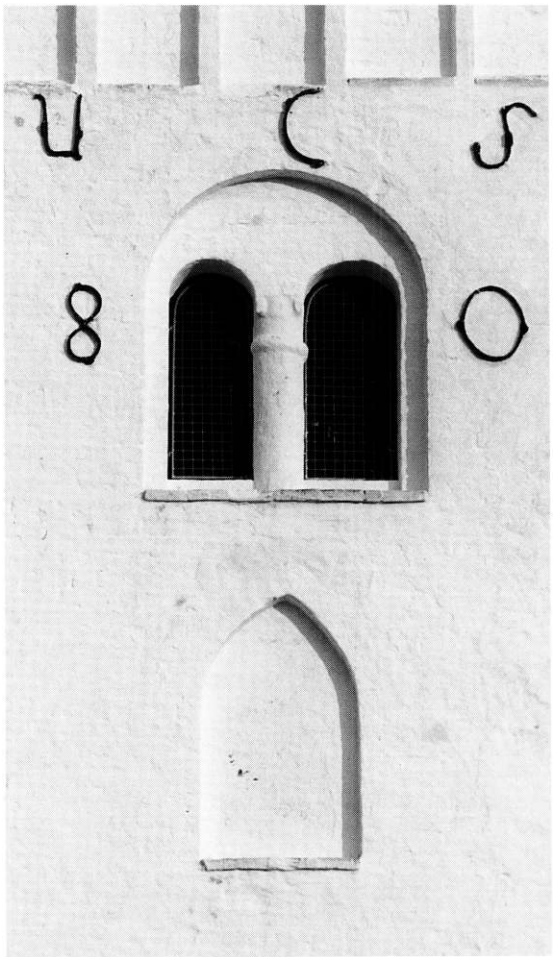

Fig. 37. Vestre glamhul (s. 4520) og tilmuret åbning. KdeFL fot. 1995. - *The belfry lights on the west side of the tower.*

[14] Tang Kristensen: Danske Sagn II, H nr. 42, 46, 52 og 53.
[15] S. 121.
[16] RA. Rtk. 6 års kirkergsk. ... 1620.
[17] LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700-1803 (C3.1166-76) og Provstearkiver. Voer hrd.s provsti 1780-1812. Indk. breve (C30D. 7).
[18] LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700-1803 (C 3.1166-76).
[19] LA Vib. Provstearkiver. Voer-Nim hrdr.s Synsprot. 1855-1938 (C34. 3-4).
[20] Noterne 13, 19 og RA. Min. for kirke- og undervisningsvæsen. 1. kontor, Journalsag 0 1345/1862 samt LA Vib. Bygningsinsp. Århus. Forsk, kirker 1850-1905 (B 239.126).
[21] Deraf den forskel i murtykkelse og detaljer, som registreres.
[22] Noterne 13 og 19.
[23] LA Vib. Provstearkiver. Århus amts sdr. provsti. Synsprot. 1817-54 (C301. 2).
[24] RA. Rtk. Rgsk. 1660-ca. 1848. Århus stifts rgsk. 1680-94.
[25] LA Vib. Provstearkiver. Voer hrd.s provsti 1780-1812. Indk. breve (C30D.7).
[26] Ved dette arrangement undgik man at forlænge koret, hvilket ellers ville have været nødvendigt af hensyn til at skaffe præsten siddeplads. 1866 fandt man det ikke hensigtsmæssigt, men sognepræsten erklærede sig dog tilfreds (note 13 samt korresp. i NM).
[27] Indb. i indl. til prot., note 13.
[28] Ved embedet. Synsprot. 1934f.
[29] LA Vib. Århus bispearkiv. 1661. Herredsbog for Voerhrd. (C3.1102).
[30] Et yndet motiv til alterbilleder, jfr. bl.a. Grædstrup, s. 3949 og Stilling, s. 2959.
[31] Menighedsrådet meddelte 11. aug. 1919, at det havde indhentet tilbud fra omtalte (korresp. i NM).
[32] Jfr. Weilbachs Kunstnerleksikon, 4. udg. VI, 1997.
[33] Samtidig betaltes ½ dl. i leje af en vogn, som hentede tavlen, antagelig fra værkstedet i Hedemølle (note 16).
[34] Jfr. Halkjær Kristensen: Tinmærker, s. 52f. - Prisen var 2 rdl. 3 mk. (note 13).
[35] Jfr. Farum, DK. Frborg. s. 2496, nr. 1, ikke afbildet.
[36] Prisen var 7 rdl. (note 13).
[37] LA Vib. Århus bispearkiv. Kirke- og præstegårdssyn 1813-35 (C3.1177).
[38] LA Vib. Lens- og amtsadministrationen. Skbg. og Åkær amter. 1745-65. Sager vedr. rytterdistriktets kirker og degnekald (B5C. 191 C).
[39] Jfr. Uldall: Kirkeklokker, s. 11.

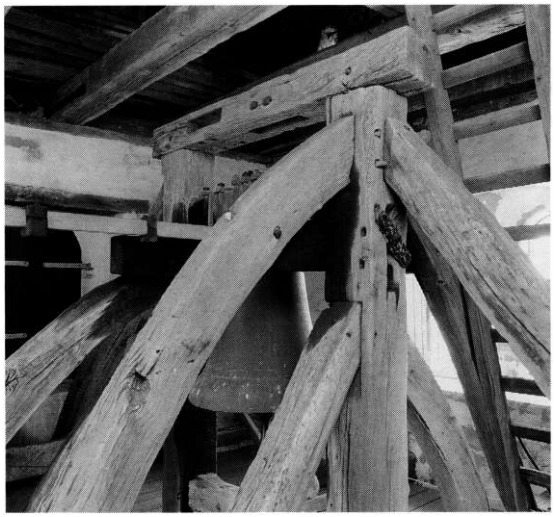

Fig. 38. Klokkestol af delvis genanvendt egetømmer (s. 4536). H. Wichmann fot. 1996. - *Old bell frame of partly reused oak timber.*

[40] Jfr. Torkild Hinrichsen: Corpus der »romanischen« Grabsteine Danemarks IV, 964, nr. 421. Udg. som ms. 1988 (eks. i NM); jfr. indberetn. ved E.Moltke og C. M. Smidts notebog. Visse beslægtede træk ses på en gravsten i Todbjerg, Randers amt.

[41] Jfr. P. Bang Termansen: Gravstene på Horsensegnen, i ÅrbGlBy 1987, s. 18 (undersøgt 1943 og -46).

[42] Den oprindelige placering (som den nuværende)? kendes ikke, men måske kan der være tale om en anbringelse efter køn svarende til fordelingen af mænd og kvinder i stolestaderne.

[43] Termansen har læst henholdsvis 1793 og 1797.

[44] Jfr. Aase Faye: Danske Støbejernskors. Bearbejdet og udgivet af Jan Faye, 1988, s. 138, nr. 327.

[45] Fhv. museumsinspektør Erik Skov, NM, takkes for læsning og tolkning af indskriften. For at få mening med denne, må ses bort fra skilletegnet »+« og »sacra« knyttes til det foregående.

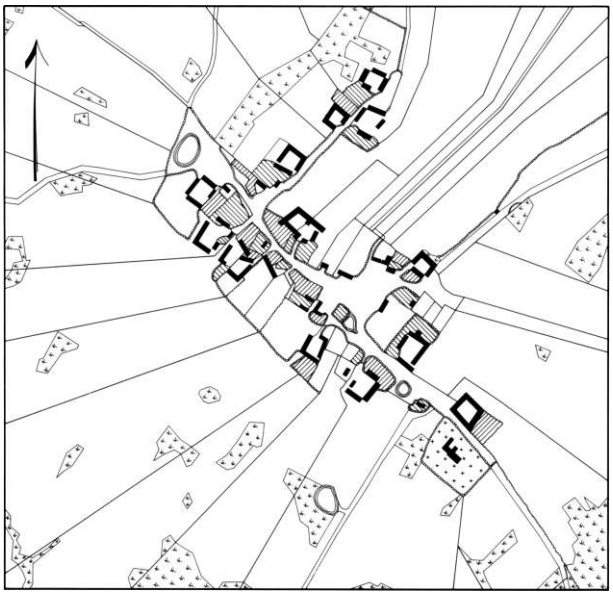

Fig. 39. Yding 1:10.000. Opmålt 1800 af Johannes Dahl, rettelser medtaget til 1862. Kopieret af Birgitte Andreasen 1982. - *Map of the village.*

SUMMARY

Yding church was the usual "normal" kind until 1865, at which date the chancel and nave were renewed. Only the late medieval tower is still intact, and it embodies several typical details of its period which link it, *inter alia,* with the tower of the neighbouring Østbirk church. The first storey has originally been vaulted but the vaults were removed and the room was made into a vestibule when the new nave was built.

The furnishings are fairly spartan, mostly acquired in 1866 for the newly built interior. Characteristic in this respect are the cement neo-Gothic altar-piece which in 1921 had to make way for a painting - a copy after Carl Bloch, and the priest's folding stool attached to the back of the altar. The only objects transferred from the earlier church are the Romanesque granite font with a baptismal dish from c. 1550,

and the uninscribed bell from the first half of the 13th century.

In 1863 the rural dean Høegh-Guldberg declared that all the church's wooden furniture could be scrapped since it was completely unfit for use. An †altar-piece from 1616 by the east Jutland woodcarver Oluf Olufsen of nearby Hedemølle had by that time long been in a state of decay, also the †pulpit from 1573 bearing the coats of arms of Peder Skram and Elsebe Krabbe of Urup. A partly altered Communion set from 1675 was moved from Østbirk the principal church. A Romanesque granite tombstone of the man called "Tholvo" is built into the east wall of the chancel. Three granite "tomb trees" from c. 1800 lie by the tower.